

Волинський рік

Леонід Мосендз

Доньці Марійці
на спомин
і пригадку

ЗАСПІВ

I

Геть весни, осені, літа і зими!
Не знати скільки ще прибуде вас!
Мої шляхи змінюлися нероз,
але де знайдуть відпочинок рими,
де спиниться розбриканий Пегас,
щоб, скинувши їздця разом із ними,
вернутись знову вільним на Парнас?

II

Отож не знати де, коли і як,
чи в цій, чи може іншій гемісфері,
чи може розатомлений, в етері,
знайде притулок батько твій бурлак,
що вже давно чужі ключкує двері
і, вийшовши з подільських кобеляк,
спинивсь на час в тирольському пленері.

III

А тих дверей чимало і було,
(яких із "надцять" або й більше може),
та всі вони одна на одну схожі, —
крутих східців усе до них вело
без ліку. Біля "цербер" на сторожі,
а заборони літерне чоло

наставилось уперте і вороже.

IV

"Вступ заборонений для псів і втікачів"
на мовах неможливих і можливих
стояло там, як за часів щасливих,
коли Конвент Європу був учив,
як це Шеньє й Лавуазьє шкідливих
вкорочувать і плодив партачів
балаканини, слави й помсти хтивих.

V

Онуків їх, — творців нових темниць,
нового міжпланетного звичаю,
утопленого в послуху одчаю, —
поборював твій батько і границь
був змушений шукать нового краю,
щоб утекти кайданів і в'язниць,
наґаном вдосконаленого раю.

VI

Але пощо тепер про це писать!
Як дасть Бог виростеш — в грубезнім томі,
у власнім вільнім і щасливім домі
ти зможеш все це вільно прочитать,
згадавши всіх отих, хто в бурі й громі
змагань, під застінком погроз, проклять,
стояли на українським переломі.

VII

Тим, що схилились — доля — забуття!
Пощо бліді тривожить їхні тіні!
У гумус обернутися билині,
(є каяття — немає вороття),
лише дуби самотні на рівнині
стоять дороговказами життя
малій, слабій, заблуканій людині.

VIII

Ах, Боже мій! І знов забрів у даль!
Що ж для майбутніх лишиться доцентів,
магістрів, професорів і студентів,
як зужию весь патос і мораль
для власних римових експериментів?
Який до мене буде мати жаль
майбутній здвиг врочистих прелег'єнтів!

IX

Тож геть цю повинь міжнародніх рим!
Дай рученятко, серденько Марійко!
З тобою помандруємо удвійку
у ті часи, що, мов би синій дим,
з багать чабанських в'ється ще нестійко...
Але ось-ось розвіється, і з ним
сплинуть згадки, як дальня коломийка.

X

Про ті часи не чутимеш ніде,
того не прочитаєш в жаднім творі,
про що тобі оці рядки говорять,
про що тут мова спомину буде:
це твого роду безбережне море,
що здаля рокотом лег'єнд гуде,
несе на щоглах ті самі прапори,

XI

що й досі ще не стратили ціни,
хоч перебули вже не в одній кризі!
Їх заклики у нашому девізі
"свобода й честь" голосять з давнини.
Сторінку кожну у родовій книзі
позначили вже віддавна вони,
стояли на мечі і на чепізі,

XII

на сволоках, підніжках олтарів,
та найчастіше у відважнім серці,
що не вмлівало на останнім герці,
запалювали очайдушний зрив,
були в палаючій сп'янілій скерці
кохань, і в праці повсякденних днів...
Легенди, доню, ці з минулих літ
прийми у дар, а дещо — в заповіт!

* * *

СПІВ ПЕРШИЙ

1

"Чи знаєш край..." так був почав колись
свою "Міньон" великий майстер Гете,
А я: той край, над котрим простяглись
ялиці і сосни ігласті сплети,
де ще шугає в їхній хащі рись,
а в нетрях можна вгледіти силвети
останніх зубрів, як серед галяв
мов острови стремлять із моря трав.

2

А прийде час зимової хуги, —
виходять на узлісся бистрі Тіні,
і тяглий заклик вовчої туги
почути у завивній хуртовині.
Габою білою метуть сніги,
а в їх теплі Полісся та Волині
ввижаються, немов дитині, сни
про усмішки далекої весни.

3

Нарешті вщухла у каглі свиріль
(русалчині втомились грати діти),
знесилена поклалась заметіль
на вгнуті до землі лабаті віти,
на канти і карби осель і піль
та підгляда з відлог своєї свити,

як тане у прозорім ранку дим
над хутором Підзбужем самітним.

4

Над сніжною яскравістю рівнин
сплило у голубінь грудневе сонце;
до праці звичної робітних днин
давно збудився хутір. Лиш віконце
ще зафіранене одне та млин
заставлено, щоб добре спалось доньці,
яка вночі, у бурі і хуртиці,
з дітьми прибула на Різдво з столиці.

5

Тому то цілий дім немов притих:
шепоче й навшпиньки ступає пані,
у кухні причаївсь дівочий сміх,
старий лісничий не бурчить одраня
над сторінками урядових книг,
стих самовар (не підкидають грані),
і навіть вижель Буйда під столом
тихіше гупає вертким хвостом.

6

Аж двері рип — і на порозі гість;
малий Марко прокинувся — і на звіді!
Ах, Боже мій! Хіба ж оце не злість
прогаять стільки часу до обіда!
Таж треба перевірить кожну звість,
що в Місті чув про лісничівку діда,
де є, казали, пси, рушніці, коні
і навіть лис Микита на припоні.

7

Устав Марко — збудився світ зі сна!
(Хто може далі вложати в постелі?)
Вже сніда мати, пущено млина,

щебечуть — Валя і Марко веселі,
аж очі сяють в діда-бурчуна:
"Жили спокійно ми в своїй пустелі,
аж об'явилися ці гайдамаки, —
і спокій там, де вже зимують раки!"

8

А треба ще оббігти стайні, двір,
(нема там лиса, тільки серна Краля),
під коло глянути в млиновий вир,
дать хліба з сіллю коням у машталі,
в сажу бути, де кабан сидить на жир,
в коровнику і показати Валі,
який сердитий моркотун-індик,
коли на нього висунуть язик.

9

Так збігались, що аж забракло сил
малій сестрі — на шкурі спить медвежій —
але Марко в фотель заліз, за стіл,
з напругою причаєною стежить,
як дідових згадок птах-шостикрил
переліта простору й часу межі,
й не розпізнать: це самоварний шум
чи тонкий шелест предковічних дум,

10

чи то з минулих, півзабутих слов
спалахують у споминах надії,
чи це останній оберемок дров
останніх іскор полум'яність сіє, —
але барвиста многозвучність мов
животворить прадавніх днів події,
й спитати би Марка про що він чув,
а відповідь була би: я там був!..

11

Ходи ж но хлопче, в давні ті часи,
в рік тисяча чотириста десятих,
коли через Литовщини ліси,
у передліття тишині нап'ятій,
перекликались сурем голоси:
"Гей, хто литвин! До зброї! Знов проклятий
одвічний ворог з заходу — німота
іде на край кривейта й вайделота!

12

На їх шоломах і плащах хрести,
у їх серцях погорда до литвина,
свій обичай хочять в нас завести
(литвин бо звір, лише барон — людина)
і меч тевтонський хоче нас змести.
Гей, хто литвин! Чекає батьківщина,
що німоти нестриманому шалу
не віддамо Литви ми на поталу!"

13

Послушний заклику священних труб,
наказові князівському Витовта,
прийшов наш предок з родом. Мов той дуб
з Перкунового гаю, шкура жовта
звисала з плеч його широких, чуб
із-під шолома дерся, і, немов та
могутня парость, жилава рука
в сокирного вросла держака.

14

Де розгорнула Прущини бори
Грюнвальдська заболочена рівнина,
зійшлися військ ворожих прапори:
прийшла Литві на поміч Україна,
забули і ляхи сварки старі,
з'явилась чехів чимала дружина,
і стали литвини, міцні і грізні,
перед тевтонів полчища залізні.

15

Здригнулась, задудніла кружина,
як рушили вперед важкі барони,
назустріч їм Витовтова стіна.
Сокири і списи наперегони
пішли у січ. А предка-литвина
могутній клич ізнявся над загони:
з сокирою навідлі, вперед роду
занутував він дайнос про свободу.

16

Тих пруських лип дрібновосковий цвіт
так міцно тхне, змішавшись з кривлею
з розметаною тягарем копит
грюнвальдською ропшистою землею,
що, хоч півтисячки минуло літ,
та він, Марко, мов бачить ту алею,
яку був предок прорубав у лісі
тевтонських телягів, мечів і списів.

17

Він бачить: кінь Витовтів топче в грязь
наїздничі подолані знамена,
(на кілька поколінь дістали зась
бундючні німці), ставши у стремена
здійма шолома переможець князь,
сурма сурмить, ущухла різь шалена,
і через вечір липня, в даль розлоги,
акорди мчать "Те Деум" перемоги.

18

Де спалахнув найвище бою шал,
де вирішалося чи побіді бути,
де з тіл тевтонських навершився вал, —
там смерть знайшла литвина Корибута...
А княжий дарував універсал
шляхецтво роду й герб: розбиті пута,

сокира злотна, вколо шарлат, синь
та "воля й честь" — девіз для поколінь.

19

Ах, як би добре цілу довгу ніч
так слухати до самого світанку!
В фотелі примоститися під піч
і хай би зовсім не було вже ранку!
Але термосить мати: "Певна річ:
заснув і він! А ну, вилазь, коханку!"
Ще отченаш і до постільки скок —
докаже сон бувальщини й казок.

20

Хоч шкода дня, але солодкий сон!
(Чого то не насниться бігом ночі)
Ось ліс залізних стовбурів-колон
сокирою литвин розбити хоче,
засіла серна Краля в фаєтон,
а млин дістав страшні тевтонськ очі...
Марко ж і Валя, на коні обоє,
ширяють над Грюнвальдським полем бою.

* * *

СПІВ ДРУГИЙ

21

О, різдвяних на батьківщині свят
незагладимі, незабутні чари!
Ех! На машині Велсовій назад,
через чужинного життя примари,
податися би до волинських хат
по півзабуті від дитинства чари
уяви, віри й чистоти... Ану ж
їх ще зберіг од тих часів Підзбуж!

22

Темноту передранкових годин

враз сяєво розсунуло яскраве:
там, де над річкою скінчився тин, —
солом'яних верчів пала заграва
(приправ різдвяних неодмінний чин):
годованцева вивершилась слава!
Життя своє вигідне, сите й ласе
офірував на сало і ковбаси.

23

Яке це свято нюху і паху!
Будь всюди, Марку, поки не запізно!
Дім в пахощах коріння й часнику,
у кухні, як на ярмарку, завізно;
щось там шкварчить, парує; у кутку
на Буйду кіт Султан наївивсь грізно...
А на столі складають спритні руки
ковбас лискучі кільця, мов гадюки.

24

А цього дня герой колій — Андрій
ковтнув уже перцівки із півкварти
і в спогади таких самих подій
вплітає дотепи й перчисті жарти,
аж баба Ксеня бурмотить: "Старий,
а розум як і був — ніщо не вартий!
От, замість роздавать дівкам перчицю
придбав би ти собі вже молодицю!"

25

"Ах, бабо Ксеню! Мудрі, не дурні!
Усюди вам ввижається весілля
та сватальні вчуваються пісні!
Та пощо Козакові бабське зілля!
Цеж ви, баби, притока всій журні!
Ви ж знищили й Адамове дозвілля,
коли на Єву божая рука
узяла хвіст од райського Сірка."

"Як це було? Засумував Адам
 (в раю також знаходять хвили суму),
 що самотнім він мусить жити там.
 Бог одгадав його таємну думу,
 одне реберце взяв йому, і сам
 почав тихесенько собі, без шуму,
 стругати Єву; опісля під пліт
 дав сохнути й подався на обід."

"Та пришалався звідкілясь рудий
 Сірко: понюхав — м'ясо... тай на зуби!..
 Дохрумує реберцячко, радий,
 що пожививсь... Виходить Панбіг любий —
 нема вже Єви! Ухопив, гнівний,
 Сірка за хвіст, утяв і, нам для згуби,
 докінчив Єву. Так баби пішли
 з Сіркової крутійської матли..."

"Ну й втяв же ти, Андрію! Тільки гріх
 з тобою! А берись но до роботи!"
 Веселі жарти, дотепи і сміх
 до праці піддають смаку й охоти,
 як лускотливий цугові батіг.
 А дітвора, мов миші з-поза плота,
 зглядається на дня такого речі
 з розлогих плеч напаленої печі.

Яких же заслужила ти поем,
 українська пече! Ставши патріотам
 прибіжищем, фортеця і Едем,
 була ти неборним їм оплотом,
 що хоронив їх од усяких тем,
 які б могли в них викликать скорботу

над долею народу й темним сумом
пошкодить травленню і мріям-думам.

30

А так на тобі кожен родолюб
безпечен був. Його спокуси світа
не вабили до мороку загуб.
На тобі він спокійно, многі літа
зростав, міцнішав, як підгірський дуб,
вигідно розкладав родові віти
й, відходячи на "Авраамле лоно",
лишав тебе нащадкам по закону.

31

Але про це Самійленко вже втяв
колись не зле. Почну з кінця другого,
де ще ніхто не зуживав октав.
Без жарту й висміху: на щось такого
як наша піч — я ще не натрапляв
ніде у світі. Брак їй лиш одного:
могутніх крил, щоб в бомбовозній ролі
до "вороженьків" вдатись на гастролі!

32

Але Маркові і цього не брак:
піч для дитини — світ цілий у собі!
Тепер славетний він Сінбад-моряк,
везе з далекої пустелі Гобі
пісок злотистий і морцям на знак
ласкавости дає по жмені!.. Пробі!
Спинися, Марку, в щирій щедроті,
бо не зістане маку для куті!

33

Ой лишенько! Подумаєш — кутя!
Ну, добре! Піч — це степ! Тебе, дівчино,
я взяв у бран. А ви тепер, браття,

князівну відбивайте! До загину
ми будем битись!.. В шалі завзяття
бійці уже вчепилися в чуприну.
Аж баба Ксеня, у руці копістку,
на піч приносить миротворчу звістку.

34

Лишіть їм, бабо, в теплім тім кутку
час-місце для геройської забави!
Чи ж знати, — може тільки у гуртку
дитячому, із келиха уяви
скоштує дехто чарівну й п'янку
скороминучість пристрасної слави,
за котрою, по думці Дон Кіхота,
як за безсмертям тужить вся істота.

35

Бо може статися, що довгий вік
перейдуть не як лицарі, а — Санчі,
із мрією: не тис би черевик,
а там до біса всі світові ґанчі!
Нехай шука на них направу й лік
той божевільний Дон Кіхот із Манчі!..
Та й зрештою згадати би нам гоже,
що "цим малим належить царство Боже..."

36

Ах, ще би, ще би заслужила піч
всіляких вправпічної маніри!
Але пора вже спать, поете! Ніч!
Спить хутір Підзбуж, люди сплять і звірі.
І тільки місяць, блідий як панич
тихенько став на зорянім подвір'ї
та підгляда, як сивий дід Мороз
на склі малює квіти тубероз.

* * *

СПІВ ТРЕТІЙ

Обтерли вже пшеницю макогони
та знов шурчать — перетирають мак,
а баба Ксеня, майстер забобонів,
таємний над узваром робить знак,
грибами пахне, перцем, цинамоном,
(Марко усього випробував смак),
а в сінях коропа і краснопери
із балії виплескують озера.

"Ах, рибоньки! Веселі та верткі!
Ходім но швидше подивитись, Валю!
їх обдеруть зі златної луски,
втнуть голови без совісти і жалю
й, покраявши потому на шматки...
Та ми врятуєм їх!.." В широку шалю
вгорнули коропів, плотиць, лина,
на ґанок скок — і вже біля млина!

"Не бачило нас, Валю, жадне око!
А нумо, ще і решту віднесім!.."
І з плескотом стрибають під лотоки
тубільці водяні в свій пінний дім.
Не знать, що дітям більш рум'янить щоки —
мороз чи поспіх з заміром своїм?..
Але глядить на них, крізь хмари сизі
ласкавий погляд того, що з Асізі.

Над хутором святочний віє дух
останнім дихом денної утоми,
все чепуриться, гамір дня ущух,
у сяєві злотистому соломи
на покуті стоїть уже дідух,
а по кутках, у присмерку заломів,

де образів злотисто-ризний ряд,
всміхаються вже вогники лямпад.

41

А над обрусно-білими столами
вже сіно горбить сніжність скатертин,
(на сіні, між ослами і волами,
він народивсь, Маріїн тихий син),
і виглядають діти між хмарками
зорю, щоб скорше свят-вечірній чин,
яким, бодай на мить, зв'язати треба
мир на землі з благословенням неба.

42

І вже приймає урочисто дід
побажань свят-вечірніх щирий даток
та з кожним переломлює, як слід,
сніжистобілий свячений оплаток,
дзвенять чарки — старий підзбужський мід
бадьорить язики у паніматок,
іде-чергується дванадцять страв,
як звичай свят-вечірній наказав.

43

Малечі ж на долівці більше свято:
(їм при столі досить було куті)
в соломі шелестять тепер завзято,
збираючи горішки. У житті
таких хвилин прийдеться небагато
на повсякденній стрінуті путі,
коли для досконалости хвилини
ніщо не бракувало би людині.

44

Хтось далі чарівним кермує сном:
сріблястий дзвоник, несподійні співи —
і різдвяна зізда перед вікном

неперевершене з'являє диво,
і горнуться колядники гуртом,
і стіни роздаються вправо-вліво,
щоби вмістити безбережний світ
уяви барвної дитячих літ.

45

Тож добрий вечір, пане господарю!
Співають янголи з височини,
зі сходу йдуть премудрі "тріє-царі",
в захопленні схилились чабани,
запахло ладаном, засяяли дари,
і поспішає в далеч чужини
від Ірода із немовлям родина,
щоб людського захоронити сина.

46

Прокинувсь і старих богів гурток,
вже приспаних батьками і віками,
і полинув на крилах колядок
через віків навстіж розкриті брами.
Чуй: ось Моренин шелестястий крок,
це — Лада весняними йде стежками,
це — Велес тупотить, а це — Сварог
рокоче радісно, що народився Бог.

47

Їм вранці з клироса назустріч лине
Дажбожих внуків радісний привіт,
сивобородий піп напереміну
підтверджує небесний заповіт,
у сяйві срібла, злота і карміну
іконостас... А деревлянський рід
схиляється із впевненістю віри
перетривать у віковому вирі.

48

(Ах, скільки споминів спішить у шик!
Бундючні і прудкі, тужні й ласкаві!
І знявся тремітний тужливий крик
над нетерплячим хвилюванням лави:
скоріш, прудкіш горнутися в цей вік,
в привабливість химерної октави,
щоби, бодай в луні ритмічних слів,
підвестися над небуттям віків!)

49

Ось посівайла обійшли ізраня
"із новим роком" хутірні кутки,
наобертались по гостинах сані,
нагостювались друзі й свояки,
минулися водохреща-йордані,
голодная кутя і щедрівки,
віск стоплено і ворожбу відбуто,
щоби сватам в'язать щастило пута

50

весільних пар для радісних м'ясниць.
А покищо — волинська завірюха
зібрала всю свою лютневу міць
і, надягнувши теплого кожуха,
присвистує до співних вечерниць,
що заворожений Марко їх слуха
на припічку, під дзюркіт веретен —
дитячий Одіссей серед сирен.

51

О, слухай, переймай, вбирай, дитино,
цих слів і ритмів предковічний тон!
Це, може статись, скарб отой єдиний,
що зможеш взять колись, без перепон
в далекі мандри, змушений невпинно
всіх Одісеїв справджувать закон:
проходячи моря й краї всілякі
носити в серці видиво Ітаки,

вітчинних обріїв блакитний пруг,
 ланів хвилястих килимні простори,
 річки у сріблі вихилястих дуг,
 а над усім — акордів цих повтори,
 які тебе на Одиссеїв круг
 все навертатимуть з чужої змори,
 щоб не забув про меч, і спис, і щит...
 На них чекає твій ітакський рід!

* * *

СПІВ ЧЕТВЕРТИЙ

Виття, квиління, посвисти і грюк —
 лютує, скаженіє завірюха:
 Люципер, пекла пан, із власних рук
 бісицю видає за злого духа
 й справляє перезву. Пекельний гук —
 музики для диявольського вуха!
 Це виють так, у найтемнішім пеклі,
 від мук одчаю грішники запеклі.

Або страшний, без каяття, помер
 злочинець, і на нього гострять зуби
 Люциперові полчища химер
 та підвивають всі пекельні труби...
 "Така була хуртиця, як тепер,
 коли самодержавця душогуба,
 того, що "Тормозом" був світ прозвав,
 Господь, нарешті, з цього світу взяв.

Так і тоді був лютував "Москаль"
 немов хотів забрати нашу землю
 до пекла із собою цар-довгаль,
 відходячи навік із свого Кремлю

(чи з Петербурзької імлі) у даль,
де, "агельському сонмищеві внемля"
вдивляється помазаний той кат
у шибениць алейно-довгий ряд.

56

На кожній з них страшний достиглий плід:
тут декабрист, там поляка пізнати..."
"Ах, Осипе! До ночі би не слід!.."
Бабуня встала й вийшла із кімнати,
замовк на хвильку винувато дід,
піднесла очі від мережки мати,
і причілися Марко і Валя
під крилами беззвучної печалі.

57

"Так завше з нею", — дід почав знова,
"як-но царя згадати Миколая.
Вже мала би затямить голова
моя, що болю він завдав без краю!..
Та на язик самі плинуть слова,
коли нагода спомин насуває
про перше повстання і сходить мова
на "майстра дел заплечних" Муравйова.

58

Вже стільки літ сплило як по воді, —
та не забудь їй досі брата Яна.
Юнак був, майже ще дитя, тоді
як замість скрипки спис узяв улана...
Ах, за свободу душі молоді
все офірують! Та одного рана
його скосили муравйовські стріли
до тої, що й сам викопав могили...

59

Та й мому роду далась узнаки

північна миколаївська навала.
Ще тіло часто зносить канчуки,
але душі — заглада і потала,
коли її влучають п'ястуки...
Душа моїх батьків того зазнала,
коли прийшов указ, що повертати
до православ'я мусять уніати.

60

Було тоді багато крові, сліз,
шпіцрутів. Не піддався — до Сибіру!
За нас, дітей, батьки схилились вниз,
але стару потай тримали віру.
Раз якось матір піп учить поліз
хреститись на московську маніру,
та втяли мати гнівно: Канчуки
вас вчили в бурсі, а мене — батьки!

61

Та ще пригадую собі нераз
я Достоевського й Шевченка. Знаю
чому так радо римував Тарас
"царі — псарі". Як тую царську зграю
архангельський закличе трубний глас
на розрахунок — втопиться в одчаю
за всіх Петрів, Микол і Катерин
нащадок їхній — самодержець син!"

62

"Ну, тату! Дякувати Богу, цей
все ж ліпший, ніж колись його був батько.
Свободу міліонам дав людей
Освободитель..." "Чортів син чи дядько —
все одне! Кращий він лиш фарисей!
"Тащіть і не пущать", — так само хвасько
уміє. Скасувавши кріпаків
панам із них настреньчив батраків."

"Ах, тату! Ви сьогодні нігіліст!
 Як той Бакунін! Вчули би жандари!..."
 "Егеж! Туди би за розмов цих зміст
 попав, куди телят женуть Макари.
 Та все ж один ще перекину лист
 родинний — решті спогадів до пари:
 як ваша мама в тім далекім часі
 дала Освободителеві твому засі.

Не чула? Сталось це в ті давні дні,
 як ми до Підзбужу прийшли по шлюбі.
 Він був ще цісаревич. На весні
 все приїздив сюди на слуки. В зрубі
 раз стрінулися з мамою одні.
 (Поприставали камергери грубі.)
 Була красуня мама. В ловеласа
 стріпнулось серце на пригоду ласе.

І на приписаний двірський уклін
 був одповів у компліментній нуті
 та взяв за підборіддя маму. Він
 так звик собі у Смольнім інституті,
 де для шляхтянок і для їх родин
 найвища мрія — вінценосцям бути
 метресами... Що там дівоча честь,
 як царських милостів за це, "не счесть"

"Що ж мама?" "Мати головою — смик,
 і по руці нахабу! Вчула слідом
 "полячка" чи "гордячка", як убік
 скрутила. Ані словом, ані видом
 не зрадилась тоді. Аж через рік,
 як їй прийшли ковтки з олександритом.

Вони лежать невживані в шухляді,
а мати й згадують про це не раді..."

67

Вщухає хуртовина. Об вікно
вже не шурчать сухі долоні снігу,
у присмеркне вгорнулись полотно
закутини; подій минулих книгу
перегортають діти заодно
з дорослими; у тишу, мов у кригу,
дитячі закувалися буття
студеним подувом передчуття.

68

Так, Марку, так! Ще дочекаєш ти
й твоїх дітей малі невинні діти,
коли катів-батьків сини-кати
прийдуть твій край, твій нарід теребити,
зганять бичами під свої хрести
і змушувать за це до "многі літа!..."
Пошли тоді їм, Боже, Віри й сили
оборонити предківські могили!

* * *

СПІВ П'ЯТИЙ

69

"А подивіться но на малеч, тату,
як причаїлася в своїм кутку!
Не сплять, не сплять! Лиш чуть, як наростати
їм вуха ймуть! Скажіть но нам яку
з історійок отих, що їх багато
зібрали на підзбужському віку.
З них ароматом тхне, немов із скрині,
яку бабуня відкрива дитині."

70

"Отож це сталось за царя Тимка,

як ще людей було на світі мало,
коли земля мов корж була тонка,
а всі горби на ній були із сала,
з сметани плеса, ріки з молока,
коли з дерев маківники звисали...
І був тоді цілій Волині пан
рід наших предків, лісових древлян.

71

Були вони усі тоді погани,
і де тепер наш хутір — тут Перун,
великий бог, мав гай святий. Древляни
ішли сюди на прощу. Жрець-відун
приносив жертви, віщував і рани
змовляв та різями таємних рун
карбив на сволок дії старовинні,
що стались на Поліссі та Волині.

72

І, насікаючи ряди карбів,
глибоко поринав віщун думками
у початки всіляких початків,
що стались між землею й небесами,
та часто на думках себе ловив,
як бути з деревлянськими богами,
що лише камінь, дерево та мідь...
І в серце сумніву вгризалась їдь.

73

Їх одганяв од себе жрець Гудило
та поспішався у священний гай,
і намагався там віщун щосили
виконувать священний обичай.
Та в серці щось неприспаного тліло,
щось шпоталось, як не змагався край
покласти думам про богів безсмертних,
пліснотою і шашлями розжертних.

А тут ще поплили чутки чудні,
 що скоро прийде край батьківській вірі,
 Перуновій і Ладиній рідні.
 Нові боги, цілком нової міри,
 об'являться — ласкаві, не жадні
 жертов кривавих, людської офіри...
 І відчував у всім Гудило жрець,
 що невідкличний близиться кінець.

Аж звідки не взялися княжі вої,
 їх кличами озвався древлянський бір:
 упав Перун, розколотий надвоє,
 схилився гай під вістрями сокир...
 О, боги! Чом же громової зброї
 не ужиєте проти цих безвір?
 Де ділися твої, Перуне, стріли?
 Куди ви Всі, Дажбожичі, поділись?

Ось день за днем поволі промина —
 не оживають боги дерев'яні!
 Але так само лісом йде луна,
 так само роси падають поранні,
 так само повна зір височина,
 так само, як жили, живуть древляни...
 Перед новим схилився Богом світ,
 новий прийняв од нього заповіт...

Із Києва іде в ліси Волині
 посольство княже: вчити деревлян,
 як Трійці поклонятись триєдиній,
 зробити із поганців християн,
 побудувать по всій землі святині
 та обернути край у Божий лан...

Єпископ їх веде благочестивий,
на Божу путь древлян навести хтивий.

78

Ось якось їх завів доріжки слід
серед хащів на затишну поляну.
І дивляться: сивобородий дід
колоду перескакує старанно.
В один бік скок — низький уклін на схід:
"Від мене, Боже, це прийми в пошану!
А це мені!.." І перескок назад...
Та знов і знов зусильних скоків ряд.

79

Здивовано на діда і колоду
глянуть посли: "Гей, діду, зупинись!
З якогось ти, старий, дивного роду!"
Низенько дід засапаний вклонивсь:
"Вітайте, подорожні, у господу!
Я був жерцем Перуновим колись.
І служить Богу новому Гудило,
як каже серце й дозволяє тіло."

80

"А хто ж тебе навчив" "Ніхто! Я сам
потрохи пізнавав нового Бога.
Пощо тому древлянський вбогий храм,
кому є храмом зоряна облога!
Пощо тому із Греків фіміям,
кому кадять квітчасті перелогі!
І не жадний офір і молитов,
хто творить все і все вбирає знов.

81

Але душа горить йому служити,
йому піднести вдячність і хвалу.
Отак часом батькам збитошні діти

приносять відданість своєю малу.
І я оце із ним останні літа
розділяю, у поросі й пилу,
не золото, офіри й паполому,
але років старечих щиру втому!"

82

І княжі засміялися мужі...
Та звів єпископ руки, наче крила,
з благословенням: "Далі так служи
ти Господеві, старче! Люба й мила
йому ця служба. Нам же поможи
мать віру, Боже, як в жерця Гудила!
Щоб нас зняла вона над земський круг:
Идіже хошет, там бо ришет Дух!..."

83

Ах, скільки, скільки вже минуло років,
як свій древлянський край ти залишив,
мій прадіде! Але життєвих кроків
твоїх ще бачу слід, ще чую слів
незабувальні вироки глибокі,
звучить у мене ще могутній зрив
акордів, що творив ти на органі,
коли, бувало, грав при службі ранній,

84

або коли в неділю ти нераз
апостола читав перед амвоном,
на клиросі сплітаючи свій бас
з дяківським неумілим баритоном...
І, стаючи в пригоді повсякчас,
хто у біді — було тобі законом
умовностей переступати прут,
бо над усе тобі був лише Дух.

85

Як мріється глибоко і таємно
на розмежів'ї світла й темноти!
Вступилось до буденности буденне,
у присмерку так ясно бачиш ти
все, що за дня розшукував даремно
під променистим дахом сяйноти...
А ось тепер само прийшло, шепоче,
щось таємниче повідати хоче,

86

щось хоче розказати тобі без слів,
всеобіймаючим зв'язати тоном
минулість мудру посивілих днів
з юнацьким до прийдешности розгоном,
і де тепер панує сум і гнів —
проголосити радість там законом
та привітати кожен духа рух:
"Идіже хочет, там бо рищет Дух!"

* * *

СПІВ ШОСТИЙ

87

О, провесни Несмілі перші кроки!
Хто стежив вас в лютневі ясні дні:
в млі сафіровій обрії широкі,
зпрозорені бурульки крижані,
і зашерх ледової поволоки
на снігових завіях... А на пні
метелик пружить проти сонця крильця,
та пролісків вистромлюються бильця.

88

А потім знов закрутить сніговій...
Та марна лють розлюченого лютня,
бо юний березень вже тут мерщій,
і грає верховіттям, мов на лютні,
вогкий і запашистий буревій
та в ніч шпурляє заклики могутні...

Ніхто про це не вмів сказати стільки
прекрасного, як Морґенштерн і Рільке.

89

А масляна жада собі по праву,
докінчити масну пору м'ясниць,
з усього радить вишпотать забаву,
дівок перевінчать на молодниць,
та випить — закусити так, щоб славу
гульняцькую не похилити ниць,
щоб грало серце, сяяли очі й лиця...
Тож веселімся, поки веселиться!

90

Хоч завтра нас чека грижі полин,
їдь каяття, терпка покута
за безліч перевершених провин,
хоч завтра нам із "Мізерере" нута,
хоч завтра не піднесемось з колін, —
але сьогодні наш барвінок-рута,
сьогодні сяють нам серця і лиця...
Тож звеселяймося, поки веселиться!

91

Нема сальця — конопляна олія,
суха тараня замість ковбаси,
від печі духовитий запах віє
печених бараболь... Пісні часи
прийшли на світ! Але не трать надії:
на свята, Марку, все це від'їси!
Тепер же піст усім! І для Султана
нема ані м'ясця, ані сметани.

92

Це тільки раз якогось десь ченця
(оповіда повагом баба Ксеня)
так закортіло в піст сальця-м'ясця,

так спокушав рогатий на печеню,
що грішник у ігумена-отця
з монастиря був випросивсь, в кишеню
сягнув глибоко й порося придбав
та, всмаживши, під рясу заховав.

93

Чека отець-ігумен біля брами:
"Що приховав ти, брате, під полу?"
Зашпотавсь зі страху чернець словами:
"Це рибку я придбав для загалу!
Та щоб не думав, отче, що устами
моїми йде брехня — на сором злу
дай, Господи, щоб цеє карасятко
та й обернулось вмить у поросятко!..."

94

Довгобороді і старі як світ
у баби Ксені жарти й анекдоти,
але пізнати в них заглохлий слід
веселої спудейської давноти,
острожської доби побляклий цвіт,
коли романські з заходу бон-моти
замішували у козацький тон
вертепи, канти та Декамерон.

95

А з провесни стає весна поволі,
сичать гадами й топляться сніги,
набрякли соком верховіття голі,
піднесла річка лід над береги,
із закликом нестриманої волі
у простори зазивної туги,
шукаючи нездійсненої мрії,
летять ключі з таємного вирію.

96

У полудень спішається журавлі,
кидаючи журні— журливі звуки;
спускаються під вечір до землі
з пересвистами гостродзьобі слуки;
а в марцевій поранковій імлі
шпурляють гуси тяглі перегуки...
Істота повна вщерть таємних сил...
Ах чом, чому не маєш, Марку, крил?

97

Та, Боже борони, щоб журавлями
ти не назвав розсурмлених птахів!
Бо цілий рік журбою і жалями
буде томить нездійснимий зазив
у голубінь, щоб досягти крилами
підзоряних недосягальних див...
Тож їх назв'їм веселиками, друзі,
щоб серце не томилося в марній тузі.

98

Коли би пощастило це мені
вхопити настрій днів отих примхливий
та ув'язнити у свої пісні,—
то мав би я дарунок мерехтливий
коханню своєму першому — Весні...
Та був хтось більше, аніж я, щасливий:
уклав його в свої волинські вірші
Олекса Стефанович не сугірше."

99

За сафіровим бором вечір гасне,
взялися склистим шерхом баюрки,
і голубінь, таку прозоро-ясну,
зацяткували тремітні зірки...
"Та все прекрасне й щасне лиш дочасне!." —
підносять з глибини думки гіркі
молитви Сирина покутні тони,
де правляться у церковці "поклони".

100

Не зна Марко ще тяготи гріхів,
та все ж передчуттям тонким дитини
тремтить істота, і таємність слів
чаклує завороженість хвилини.
Поклони б'є до темних образів,
покутує майбутні ще провини,
домолюючи щирі шепотінь:
"Любови духа дай мені!.. Амінь!"

101

А на амвоні темнім чорна ряса
взиває каяття в долину сліз.
Суворо спогляда з іконостаса
синкліт святих із потемнілих риз,
і тільки вид нерукотворний Спаса
з любовію зглядається униз
на суми і жалі людського роду,
на ту ж, безпечну від віків, природу

102

забудькуватих, без турбот дітей,
що їх покликав світ на мить в гостину
та зараз же, під стук і грюк костей,
розваживши і кару і провину,
знов одпуска розвезених гостей
у ту ж, звідкіль з'явилися, країну...
Все промина, як сон, як тон, як тінь...
Лише любов перетрива!.. Амінь!..

* * *

СПІВ СЬОМИЙ

103

Сьогодні в ясній церковці з вербою
стояв Марко, торкаючись часом
пухнатих котиків-бруньок щокою...
До хати не ввійшов, а вбіг чвалом:

"Не я це б'ю — верба!" І шмаг лозою:
гармидер, крик і вереск над кублом...
Неділя вербна... І уже за тиждень
так палко жданий, радісний Великдень

104

Хай сам собі тепер дім раду дасть, —
дітей бо кличуть обрії далекі.
Ось в лісі зацвіла пахуща рясть;
будують на млині гніздо лелеки,
долинює на серні Кралі масть,
а на вершку дугласівки-смереки,
обштрипуючи жовтим дзьобом фрак,
до милої примилюється грак.

105

Тремтять над борозною теплі хвилі
(святий Петро пасе своїх овець).
тріщить під лемішем сухе бадилля,
спішить Бенеда доорать кінець,
бо зникне сонце, й чортове весілля
в Четвер Зелений почина танець.
Тому й читаються сьогодні "страсті",
щоб бісові минули нас напасті.

106

Плине проста величність простих слів
через осяяні царські ворота,
дванадцять повторяючи разів
спокутливу трагедію Голґоти.
Уклінно хиляться ряди голів
перед глибінню божої скорботи,
і блимають вогні, і пахне віск,
поклавсь на серце несподійний тиск

107

легенди-заповіту, що в давнині

побожно прийняла її Волинь:
непідщені нащадками донині
З'являються в страсний четвер, терпінь
Христових слухать, гайдамацькі тіні,
втішаючись, що їхніх поколінь
не минуть дні воскресні-великодні
по муках, страстях і тортурах Кодні.

108

А з паперті прийма пахуща ніч
в обійми весняні юрми утому,
цяткує кружину зірками свіч,
що поспішаються мерщій додому.
При бабі Ксені і Марко обіч
(а свічечка в ліхтарику, як в гнома)
в уяві радісну плекає мить,
як він хреста на сволок насадить.

109

На хуторі скінчились перегони
останніх праць. На збірному столі
гора чудес. Суворі заборони
утримують цікавих звіддалі.
Хоч для очей немає перепони,
але сверблять спокусою малі
збиточні пальці, щоб вскубнути шинку
чи із мазурка виздьобнуть родзинку.

110

Тож Марко й Валя ревно у кутку
покутують свої скромні збитки,
відчувши на беззахиснім задку,
які в малих бувають заробітки.
Аж добра баба Ксеня в потайку
несе мигдал і втіху: "Досить, дітки!
Така на світі доля всіх діток,
щоб їх гріхи покутував задок.

111

Бо як у цю гріхів і сліз долину
та посилає Панбіг дитиня, —
ввесь розум укладає в ту частину,
звідкіль ростуть їй ніжки. А рідня,
якщо кохає любую дитину,
в голівку розум здолу наганя.
Отож досить! Забудьте горе й сльози!
Все змелеться до першого морозу!"

112

Ні, Ні! "Не я, а мусів би Бройхель
ужити свого пензля і палітри,
чи теж Гаргантюа й Пантаґрюель,
всілякого споживання арбітри,
воскреснути, щоби до всіх земель,
у всі кінці, на всі чотири вітри,
рознести хоч би тої слави тінь
волинських великодніх розговінь.

113

Убрані в барвну складність візерунків
з полумисків сміються писанки —
плід неவிбажливо-простих лаштунків
і баби Ксені спритної руки.
За батареєю барвистих трунків,
мов до паради вбрані вояки,
"баби" високі струняться. (До речі,
їх ледве-ледве витягли із печі).

114

В зубах із хріном кілька поросят
печених; глядачеві точить слину
ковбас і шинок тонкий аромат;
вигідно умостившись на спини,
індик із фаршем (великодніх свят
смачна офіра) зве до розговіну;

а сирних пасок чималий гурток
між печивом вмовстився у куток.

115

На боці — кулінарії еліта:
тетерева й фазани, як живі
звели голівки барвні гордовито
над прозеленню житньої трави.
Як доказ господининого сприту —
фортеці і собори цукрові...
Та все списать — мені бракує дару
того, що мав Рабле або Драй-Хмара.

116

Христос Воскрес!.. Воїстину Воскрес!..
Стук-стук хрестом... Роздалась навстіж брама...
Деся морок днів страсних імлою щез...
З осяяного радісного храму
лине у ніч воскресний спів небес.
Піднісши перемоги орифляму
над переможену Смертю смерть,
життя весь світ наповнило ущерть.

117

Розправивши козацькі вуса сиві,
христосується смаковито дід;
(дівчата й молодиці особливо...)
Марка жінки цілують узабрід,
навколо могилки гудуть щасливі,
з сусідом обіймається сусід,
на свячення ждуть великодні "яства",
з поранку місяць сходить червонастий...

118

Усе наглитися — скорше, скорше в дім!
Старе — мале чекає на свячене,
щоби покласти край часам пісним.

Не спить і Підзбуж. Смажене й печене
вгина столи. Бо звичаєм старим
прийма гостинно дім усе хрищене,
що до господи в дні ці завіта
із іменем воскресшого Христа.

119

Всі страви— відкриття по довгім пості,
ще й в супроводі доброго ковтка...
На підпитку господарі і гості
вже розв'язали трохи язика.
Завзявся дід на жарт до єгомостів:
"Чи зна ксьондз-пробоц, чом у них така
маніра звать "вельканоц" цеє свято,
а в нас "великдень" звать його прийнято?

120

Бо попадю єгомосць має в нас,
то й день йому здається завеликий,
а вам, безженцям, станеться нераз
велика ніч з хвилинами без ліку..."
Але Маркові теж спинився час:
тримаючись старого свого звуку,
в фотелі він злапався у сонну сіть,
і писанка в руці його лежить.
* * *

СПІВ ВОСЬМИЙ

121

Вернулись з Риму до костелів дзвони,
воскресли й голоси дзвінкі церков,
та з вітром весняним наперегони
перекликаються через ліси ізнов
метальних мов лункі потужні тони.
Хто у житті хоч раз почув цей зов,
проживши дні ці чисті, променисті
в барвистім великодньому намисті, —

122

той на усе життя зачер з криниць,
з джерельностей прабатьківського роду,
безсмертя й вічності могутню міць,
наблизився і зазирнув до зроду
джерел, які з темноти таємниць
животворять надію про свободу...
Той з незнищимих збудував ланок
собі в прийдешність родову місток.

123

Там, Марку, де моря і океани
кінчаються, ще далі ніж вирій,
де на спочинок сонце йде до рана,
куди спада зірок вогнистий рій, —
жиє одвіку дивний люд — рахмани.
Не знає часу він, не зна й подій,
ані уродин, ні кінця сумного,
не відає ні доброго, ні злого.

124

У цей рахманний таємничий край
такі відходять душі після скону,
які загіршні, щоб потрапити в рай,
але заправедні і для полону
пекельного. А мають там звичай
довідатись про Великодні дзвони,
коли їм хвилі донесуть річок
шкарлупини свячених писанок.

125

Тож киньте, діти, в великодні хвилі
червону шкаралупину з яєць.
Хто зна, чи не чекають наші милі
в рахманному краю на рішенець
останній, щоби душі їх безкрилі
піднесли у зоряний вінець...

Щороку їм "Христос Воскрес!" — надія,
що ближчає до них свободи мрія.

126

У цій воскресній весняній порі
по всіх кутках Полісся та Волині
ймуть оживати тихі цвинтарі
на день Томи Невірного. Бо нині
з'явилися сюди малі й старі,
щоб перенести в поминальнім чині
прабатьківських надій живі вогні
через сучасність у прийдешні дні.

127

Струмлять з бруньок топольних аромати,
вишні скидають ніжні пелюстки,
убрались могилки в квітчасті шати,
у рушники, обруси і хустки,
і не забуло Великодне свято
про крашанки барвисті та паски...
Сьогодні злучаться із святом Житті
древлянські предки на вродистій тризні

128

О, Смерте! Де тепер твоє жало!
О, Пекло! Де твоя поділась сила!
Довкола сяйво, квіти і тепло...
Христос Воскрес!., Тендітний брязк кадила...
Старих хрестів завітчане чоло...
І жайворонків пісня многокрила,...
Ні, ми не вмерли! Лиш тамуєм дих!
Бо він не мертвих Бог, але живих!

129

Покроплено уже гроби останні,
доспівано останні Тропарі,
і руки все приправили старанні

для проводів веселої пори,
щоб душечкам при щирім частуванні
відгикувалось легко угорі,
споглянувши, як на землі нащадки
без щирої їх не лишають згадки.

130

Пригадуючи давніх днів діла,
веселі і журні життя витівки;
куми довкола горбика-стола
кружлять чарки горілки і наливки,
вже з уст пливе сама лише хвала
на тих, що вічної дійшли домівки...
Аж, врешті, як кінчає сонце путь,
вже за небіжчиків здоров'я п'ють.

131

Ми ж, Марку, підемо в куток зелений
до того он самотнього хреста
серед мережива вишень і кленів.
Нехай твої обізвуться уста
до тих, що не лежать в землі свяченій,
привітом переможного Христа,
до предків, що спочили на чужині...
Над цим горбком їх дух ширяє нині.

132

Один із них пройшов чималий шлях
під бунчуками гетьмана-вигнанця,
спочивши десь в Молдавщини степах.
Склав голову один на празьких шанцях,
коли батуринський кривавий жах
Суворов повторив. За Корсиканця
геройської шляхетної доби
Європу всю один пройшов, щоби

133

лишитися на Бородінськiм полі,
а брат його недовго пережив,
під Ляйпцігом дійшов такої ж долі...
Про Яна чув ти кілька вже разів,
а тих кількох, що в їхніх душах волі
звучав зазивний необорний зрив, —
вколисують сибірські заметілі,
де плещуть об граніт Байкальські хвилі.

134

Та ще нескоро, Марку мій, кінець!
Ще прийдуть жертви на вітар свободи,
ще спопелить вогонь їх унівець
а попiл змиють Лети темні води, —
аж той останній упаде Борець,
остання жертва звільненого роду!
І скличе їх воскресних дзвонів тон
у предківської слави Пантеон.

135

Усі прийдуть тоді: чубасті вої
із мудрими князями на чолі,
мужі із Лаври й Софії Святої,
останні непіддайнi королі,
незгноблені берладники-ізгої,
і лицарі свободи і ріллі,
що, меч при боці, у руках чепіги,
ломили степу чорноземні криги,

136

ті, що віддали міць сердець і рук
за невмирущу візію Богдана,
що у добі вигнань, тортур і мук
не прийняли наказів од тирана,
що їм Парижу й Роттердаму брук
ятрив істоту, як пекуча рана...
Христос Воскрес! заклич до них усіх,
бо він є Бог не мертвих, а живих.

* * *

СПІВ ДЕВ'ЯТИЙ

137

Вплітають гімн весни Ярило й Лада
у радісний хорал Зелених Свят,
тхне ворожлива чарівна принада
з замаяних в густе клечання хат.
Квітчастих лук безкрає Ельдорадо
здійма в блакить кадильний аромат,
і гонить легіт золотисті хвилі
по житніх піль квітучім дозвіллі.

138

Хто прийде ввечір там, де дві ріці
обрамили в трикутник сінокоса,
й почує, як нараз у всі кінці
сопілка забринить многоголоса,
й од срібла плес відлуняться гонці
дзвінких пісень понад вечірні роси, —
той не забуде, хоч проживши й вік,
гармонію цих лук, гаїв і рік.

139

Чужий, хоч рідний, Ігор нам Стравінський
зібрав дбайливо тих акордів слід,
і запліднив древлянський дух волинський
його таланту повновісний плід...
(В чужому шатті геній український
іде непізнаний крізь цілий світ...)
Одначе про музичні ці алюри
найкраще знає все Стемповський Юрій.

140

Не хочеться лишать духмяних лук,
заслухавшись у чарівні тремолі, —
та з Підзбужу бринить зазивний гук:

чека вечеря... Край красі і волі...
Вколисує у сон млиновий стук,
з дугласівками шепчуться тополі,
й одгукується тужно поле й гай,
як з комишів обізветься бугай...

141

Столітніх сосен червонасті вежі
замкнули непроступно виднокруг,
та в їхні присмеркні таємні межі
проклався ледь помітний сліду пруг.
Відважся но лише на їхні стежі,
і доведуть тебе до тихих смуг
галяв забутих в зелені і тиші,
де все поганством предковічним дише,

142

де, мавши душу Лесину живу,
почуєш пісню білої берізки,
побачиш і русалку лісову,
як косу запліта в дрібненькі кіски,
на чарівну натрапиш сон-траву,
до тебе лісовик підійде близько...
Причастен станеш тайни і краси,
що їх таять волинські ще ліси.

143

Натрапивши на запуст між пеньками
скуштуєш і суніць і полуниць
(за першими бо "сунеш" між билками,
за другими — згинаєшся "півниць"),
й, обтяжений мовчанкою й думками,
умостишся край лісу горілиць
та підглядатимеш, як білі хмари
будують в сині казкові примари,

143

як починає половіти жит
ще донедавна прерія зелена,
як...Та послухай краще, Марку, міт,
що прийняла його Волинь хрищена
з отих посивілих прадавніх літ,
коли оці, на почув лиш, імена
були тоді живі і близькі нам,
оцим полям, і лукам, і хатам.

145

За тих часів Христос з учениками
вчащав охоче на свою Волинь,
коли над лісом, нивами й річками
тремтіла переджнивности теплінь,
коли рої дзуміли, а садками
йшов стиглий дух, і в першу золотінь
вбиралася чиясь сквапливо нива,
щоби ось-ось вже розпочати жнива.

146

Тоді, мандруючи через садки,
де, мов краплини в зелені застигли,
обтяжили гілля важкі грушки,
такі сочисті, запашні і стиглі, —
побачили святі мандрівники:
під грушкою простягсь козак, навідлі
і руки й чуб, та жде, щоб без турбот
йому упала грушка просто в рот.

147

"О, Майстре! І пощо таке ледащо?"
Зачудувались з нехіття святі.
"На світі, любі діти, кожне нащо
дістало значені свої путі,
й не схибити йому із них нізащо..."
Сховався ласкавий усміх у куті
Христових уст. Мандрують мовчки далі
в передполудневім липневім палі.

І бачать: у долинці тихій жне
 злотистий житній лан красуня-жниця.
 Хоч вколо жаром печі поле тхне
 і запливають потом очі й лиця, —
 але й на мить дівчина не спічне,
 невпинно блискає серпова криця,
 перевесло підперезало сніп
 і вже новий росте їй біля стіп.

"Яка дівчина гарна й працююча!
 На світі мало, Вчителю, таких!
 Сама одна на лан широкий жита,
 однісінька, без друзів помічних...
 Чека її напевно знакомита
 відплата в днях майбутніх життєвих!"
 І посміхнувся Христос: "Оцю дівчину
 козак-лінох дістане за дружину."

"Це нагорода, Равві, їй така?"
 Апостоли від дива аж спинились...
 "Таж це покута дівчині гірка
 за те, що праці віддає всі сили!"
 І знов засяла усмішка м'яка
 Христові на обличчі: "Друзі милі!
 Якби й дружина в неї мав цей сприт —
 вони б удвох загарбали весь світ!.."

Хоч слухає Марко — думки далеко: —
 там, де вози риплять під вантагом,
 де під полукіпками жнивна спека
 збирає вірних друзів, щоб гуртом
 змайстрити змія: бісова пащека,
 з ганчір'я хвіст барвистим ланцюгом...

Та розбіг стежкою межи стернями,
і змій підносить серце над ланами.

152

В поліття з літа йде волинський шлях,
минулися суніці, йдуть чорниці,
повійка поснувалась по стернях,
і теплі пахощі живиці й глиці
змішалися із духом по грибах,
із ароматом гречки-медуниці...
Й приймає лагідно сухий пісок
у теплу глиб важкий, утомний крок.

153

Крізь деревлянську землю Лада-юнка
навесні несла китицю надій.
Помона-молодиця крочить струнко
з кошем врожаю. Спас і Маковій
благословляють плідности дарунки:
колосся, мед, цілющий деревій,
грушки, сливки і яблука рум'яні,
що їх на свячення принесли зраня.

154

Не покуштуй, мамусу, уважай,
перед Чесного Спаса днем врочистим,
який рум'яних яблук урожай!
Бо душенькам твоїх дітей пречистім,
заховуючи райський обичай,
не дасть Петро по яблучку сочистім,
якщоби перед свяченням плодів
тебе, як Еву, демон спокусив.

155

Догримують своє вихрі політні
(відвідує древлян Ілля-Перун),
а гороблині ночі оксамитні

торкаються в душі таємних струн:
це Божий перст віщує нам новітні
погрози знаками вогнистих рун, —
"мене текел" грізне і невідкличне,
що, мов прокляття, нависа дідичне...

156

За те, що відреклись святих знамен
колись свободного палкого роду,
за те, що славу батьківських імен
продали за сумирність і вигоду,
за те... Але ввижаються ген-ген
душі дитячій дні величні зроду,
коли останній зрив палких синів
розвіє злагоду волинських снів.

* * *

СПІВ ДЕСЯТИЙ

157

Від'їлися шпаків крикливі зграї,
взялися раду радить ластівки,
із гнізд лелеча молодь учащає
на батьківські болотяні ставки,
під лісом горобина достигає,
опеньки в зрубі облягли пеньки,
і кличе лось суперника до бою,
як присмерк обгортає ліс габою.

158

Ах, бережися серце! В цій добі
такій сумній, солодкій і тужливій,
щоб не злапатись до тенет тобі
осіннього кохання! В бурнім зриві
впадеш за жертву пізній ворожбі,
згориш в останньому, п'янкім пориві!..
Вважай: іде волинський Вересіль
між злотних підлісків і ясних піль!

Не встигла й ти замкнись, бабусю, дверця
 свого чуття в ті давні, юні дні,
 й не мож було захоронити серця,
 що спалахнуло вперше восені.
 Покинула Мазурські ти озерця
 у батьківській далекій стороні,
 новій вітчизні віддалась у прийми,
 де звало серце, надили обійми...

Тепер вертаєш думкою назад,
 у ті далекі, давні роковини.
 Луна погроз і пристрасних порад
 звучить ізнов з забутої вітчизни...
 Та розгортаються в барвистий ряд
 років підбужських радісні хвилини.
 О, виплатилась боротьба і біль
 за дні, що розпочав їх вересіль!

Зітхнеш — і повідатимеш Маркові
 історії віджеврілих давнин,
 укритих попелом любови й крові
 Їх викликає спомин із далин,
 та оживляє чаклування мови
 побляклі барви сутінкових днин.
 Глядить, не відриваючись, дитина,
 як за картиною іде картина:

Москва, Україна, Польща і Литва,
 царі й гетьмани, мир, війна і звади,
 легенд забутих пристрасні слова,
 ритмічна завороженість баляди...
 Тут, Марку, ти дістав ковток питва
 із джерела кастальської принади,

прийнявши першу правду з тим ковтком,
що слово є усього початком.

163

Тому силяб Міцкевичевих дари
і Шіллерів лункий, прозорий рим,
Енеевих пригод співучі чари,
Шевченкових погроз далекий грім,
що віщував, мов доля, "кари, кари!" —
усе Марко сприйма чуттям тонким.
О, бережи, істото, зерно Слова.
щоби за ярих днів посіять знова!

164

Скороминуча чарівна пора
злотисто-барвних днів волинських. Варта
незрівняних рядків із-під пера
нового Кітса або фарб Макарта.
Та простягає жовтнева Мара
серпанок смерти над імливим "завтра"...
Не бійся! Щоб воскреснуть на весні
заснути-вмерти треба восені.

165

Не смерть це — сон у матірному лоні:
сон прозябця у стиглому плоді,
і бруньки сон в пухнатій оболоні,
дрімота-сон в закриженій воді...
Прийде пора — тепла й любови племінь
торкнеться смерти-сну й ураз тоді
життя постане із дрімоти-смерти:
щоби любить і жити — треба вмерти!

166

Ні, Ні, філософе! Щоб вмерти — жить
раніше треба! Чуй: цимбали, скрипка,
і бубон навіжено бубонить,

аж дзеленьчить у вікнах кожна шибка.
А серцеві дівочому досить,
(щоб тріпоталось мов срібляста рибка),
почути від музиків: "Мойше, шпіль!.."
Прийшла доба заручин і весіль.

167

"Просили на весілля тато й мама
та й прошу я!" Дівчина б'є чолом,
і рушника вишиваного рама
кладеться під калач сніжистим тлом —
від молодої дар. Барвиста пляма
весільного гуртка іде селом,
із завзяттям пейзаї тнуть музики,
кричать малі, всміхаються великі,

168

пригадуючи молоді літа,
дні залицання, сватання і шлюбу.
Минулася досягнена мета,
перетривалось радощі і згубу,
і рід ізнов у дітях оберта
на щасну лиць повторних днів рахубу.
Тож грай, музико! Голосніш цимбали!
Щоб аж чарки і підківки брязчали!

169

П'яниця п'є, бо вже не п'є не може,
бурлака п'є — забудь свою біду,
англієць — бо йому здається гоже
упитися, "як лорд", а під їду
француз з аперитиву робить ложе,
дикун проп'є жінок і череду...
Древляни ж п'ють (і ніде правди діти),
бо "для Русі веселіє єсть пити".

170

Тому то і весіллям зветься це,
бо з серця геть гризот буденних брила,
бо сяє безтурботністю лице,
бо повен стіл і повні вщерть барила...
Були здорові, пивши! У сільце
вам гарна, кумцю, пташечка влетіла!
Тож побажаймо їм копу дітей
і добрий міх, повнісінький грошей!

171

Веселі дзвони кличуть з-поза бору,
щоб поспішатись до села чимдуж,
і хутір квапиться, щоб встиг упору
на празник осамітнений Підзбуж.
У церкві стиск, і навіть до притвору
не протиснувся б і в'юнистий вуж.
Але з'явився дід коло порога —
і вмиє до клиросу вільна дорога.

172

А потім — празникові дні гостин,
(уміють частувать сільські Люкули);
далеко геть утомний біг годин,
намагу, піт і втому — всі забули,
земля-праматір далась на спочин, —
смакують діти дари, що набули...
Благословен ваш труд, його плоди,
бо варт є працівник своєї мзди!

173

Одвідавши приятелів і друзів,
(зубрівка всюди мала добрий смак),
в гостинному єгомосцевім крузі
отаборився дід нарешті — знак,
що жарт і сміх триматимуть в напрузі
родинний гурт. І чути вже: "Бо так
вже й лишиться при цім правдивім слові:
нема то, як котові і попові!..

Кінець забаві! Бо прийшов Пилип!
 Ще нижче листопадно-хмарний килим,
 цілими днями чуть з стодоли ціп,
 встають поранки в шатті посивілім,
 дід одміря в патрони порох, дріб,
 і Буйда б'є хвостом нетерпеливим.
 Біля печей збираються жінки,
 летять на звіди перші сніжинки...

І знов зима. Завершилося коло,
 вернувся вітер на свої круги,
 і плеще знов, як океан об моло,
 волинський рік в ті самі береги
 повторности. Крижане забороло
 спустили знов морози і сніги...
 Хоч од розлуки серце і ятриться,
 але чека Марка назад столиця,

студена, непривітна і чужа,
 ждуть (може й зрадницькі) чужі пороги,
 і радощі чужі й чужа грижа...
 Та вже поклала пруг перестороги
 через життя волинських днів межа!
 Не схибиш ти, дитино, вже з дороги,
 яку тобі проклав Волинський Рік:
 Свободі й Слову приректи свій вік.

* * *

ДОСПІВ

XIII

Був вік камінний, бронзовий, залізний,
 вік пари, динаміту, літаків,
 вік електричності, бундючних слів,
 дрібних, жорстоких чи порожніх ізмів...

У макабричнім танку кістяків
на ще нечуваній кривавій тризні
гряде Атомний Вік на кон Віків.

XIV

Його віта надхнення дітваків,
жадних забави, швидкості і зміни.
Що перед тим було-лиш гра дитини,
лиш спроби підсвідомих початків,
даремно промарновані години
безсилю, хоч учених, диваків,
що борсались без цілі і причини...

XV

Тепер доба приходить Надлюдини,
яка зеніт розколе і надір,
пізнає космос до найдальших зір
і на складові розкладе частини,
нестримувана забобою вір,
істотности билини і тварини!
Іде доба незнаних ще манір,

XVI

коли в ненависті постане мир,
під мусом концентраків навзаводи
братерством спалахнуть усі народи,
і людство упірне в щасливий вир
спокою, споживання й насолоди!..
Та обзивається душа: не вір
в цю візію надщастя й надсвободи!

XVII

Коли було дійшло до миру й згоди
через насильство, примус чи наказ?
Чи ж з'являться з лябораторій, враз,
удосконалених людей породи?
Ні! Не в пробівках — в серці власнім нас

очікують і кари й нагороди!
Бо не подасть конваєровий пас

XVIII

для тих, що прийдуть безіменних мас
"ан гро" чи "ан деталь" любов і ласку.
Останню відшукаємо розв'язку
не там, де кублиться космічний газ,
завдавши таємницям всім поразку.
Тоді дійдем замріяних оаз,
почувши щастя недсяжну казку, —

XIX

коли з душі зірвемо панцер-маску
неситої, як вовкулак, жади.
Вона жене нас на підбої: "Йди!
Загинь, але, послухний обов'язку,
підбий весь світ!.." І ми сюди-туди
кидаємось сквапливо і боязко,
як вівці полохливі з череди.

XX

Таж Майстер був сказав колись: "Гляди:
що як усього матимеш доволі,
зробившись паном світової долі,
а душу згубиш?" О, вряди-годи
ви, розумом міцні, а серцем кволі,
прислухайтесь до тихої ходи
прадавніх благовість про царство волі:

XXI

вона у нас самих, у тихій ролі
сердець. Там все на відкриття чека:
і дружби мужньої міцна рука,
кохання першого солодкі болі,
довірливість дитяча гомінка,
й нестримана, як вільний вітер в полі,

всетворча радість, знаходом п'янка, —

XXII

всі речі життєві, мов та ріка,
несе буття нам навпроти без ліку.
Не вибирай із них лише велику,
що розголосом-славою грімка.
Не в громах бур, не в лев'ячому рику —
в тонкім акорді леготу й струмка
людині дух з'являється відвіку.

XXIII

У молитвах, а не в офірнім крику
шукає божества вдумливий жрець,
не океан — Касталії живець
під життєдайну перейма опіку
надхнення прозябець; пророк, борець
і вождь ідуть в пустелю дику
приправитись на творчий реченець...

XXIV

Отак і той, нових границь творець,
пророк і вождь, обіцяний вітчизні,
об'явиться у дні останні, грізні
не з розпаду атомових тілець,
а з тихих слів, приречених дідизні,
із тиші наших відданих сердець.
Їх зберегли нам Предківські Роки,
щоб будувать на них могли віки!